

Кита Бицевска

Филолошки факултет „Блаже Конески“

kita.bicevska@gmail.com

Лилјана Макаријоска

Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“

Македонска академија на науките и уметностите

makarijoska@imj.ukim.edu.mk

МОРФОЛОШКО-СИНТАКСИЧКИТЕ ОСОБЕНОСТИ НА КАРПИНСКИОТ АПОСТОЛ

Во периодот од XII до XVI век во македонските црковнословенски текстови се следи континуираноста со претходните развојни фази на граматичкиот систем, односно надоврзувањето на традицијата преку архаични особености карактеристични за канонските текстови, но и навестување за прифаќањето на новите развојни тенденции, под влијание на говорниот јазик, односно усогласувања на народниот говор со старата писмена традиција.

Предмет на нашиот интерес се морфолошките и синтаксичките особености на Карпинскиот апостол (*Карѿ*), северномакедонски ракопис кој потекнува од почетокот на XIV век¹, споредбено со други црковнословенски текстови од македонска редакција, пред сè апостоли: Охридски (*Охр*), Слеченски (*Слечѿ*), Вранешнички (*Вран*), Верковичев (*Верк*) и Струмички (*Стѿр*) апостол.

Морфолошки особености. На морфолошко рамниште текстовите што се поврзуваат со дејноста на Кратовската школа, во кои се

¹ Ракописот има 133 пергаментни листови со богата илуминација, со иницијали и заставки, а според содржината е полн изборен апостол и е дел од Карпинскиот кодекс – заедно со евангелие и ирмологиј и сите имаат заедничка подоцнежна пагинација. Карпинското евангелие и Карпинскиот апостол хронолошки се поврзуваат со ист период, но се дело на различни пишувачи, а ирмологијот е пишуван од двајца пишувачи (Велев, Макаријоска, Црвенковска 2008: 76).

вбројува и *Карѝ*, ја отсликуваат состојбата што се следи во повеќето македонски црковнословенски текстови. Во врска со именскиот систем одразена е општата тенденција за упростување на деклинацискиот систем преку расколебување на падежниот систем, изедначувањето на некои деклинациски типови, постепеното повлекување на непродуктивните деклинациски типови, упростувањето на падежниот систем што се случило во резултат на промените извршени под влијание на балканската јазична средина и изместување на синтетичката деклинација, а кон воспоставување на една општа падежна форма. Во процесот на изедначување на некои именски форми посебна улога играле и фонолошките промени што ги зафатиле вокалниот и консонантскиот систем (сп. и Макаријоска 2020: 134–136).

Именки. Во именската промена, од една страна, се забележува мешање на основите, а од друга замена на падежите. Во *Карѝ* како мошне продуктивна се јавува наставката -ови (-евн) од ѝ-основите за образување дат. едн. кај именките од о- (*jo*-)основите. На пр. архиеереови 10г (архиеереоу во *Охр*), июдешви 30г, мирови 130v, 131г, такожде и жена мжжеви 73г (мжжоу во *Охр*), мѡли са бѡгоѡви 9v, 52v, но: кѡ бѡгоѡу 9v, 32v, повиненъ бѣдетъ весь миръ бѡгоѡви 30г (бѡгоѡу во *Охр*), вѣрова бѡгоѡви 32v, 55г, благодѣтъ же бѡгоѡви 35г, 49г, шрѣжне правдѣ бѡгоѡви 35г, многими похвалами кѡ бѡгоѡви 49v, поклони са бѡгоѡви 60г (бѡгоѡу во *Охр*), хвалѣ бѡгоѡви 60г (бѡгоѡу во *Охр*), да бѡгоѡви живѣ бѣдѣ 67г, достоинно бѡгоѡви 66г, сами же бы бѡгоѡви наоучени есте 71v, тѣло бѡгоѡви 72г (бѡгоѡу во *Охр*), но: присни бѡгоѡу на истиот лист, жрѣтвы бѡгоѡви 84г (бѡгоѡу во *Охр*), приставлѣите себе бѡгоѡви 35г, оугодно бѡгоѡви 85г, тѣло же не блѣждению нѣ бѡгоѡви 95г, слоужимъ бѡгоѡви 103г (бѡгоѡу во *Охр*), хвалѣ имамъ бѡгоѡви 122г.

Помалубројни се дативните форми од богъ на -оу: иѣковъ бѡгоѡу искоуѣхрисѣтѡу рабѣ 85г, сынаслѣдници бѡгоѡу 37v, исповѣсть са бѡгоѡу 36г, покоритъ са бѡгоѡу 88г, противисте са бѡгоѡу 36г, ѡгаждаете бѡгоѡу 108v и сл. Натаму наставката -ови (-евн) ја среќаваме и во примерите: врагови 48v, быти оубо мрѣтвомъ грѣхови 34v, 105г (грѣхоу во *Охр*, *Сѣир*, *Слейч*), речѣ доуѣхови 17г (доуѣхоу во *Охр*), съпслоушьствоуѣтъ доуѣхови нашемоу 37v (доуѣхоу во *Охр*), покоримъ са шѣѣцоу и доуѣхови 124v, елинови 25v, законови 67г, изѣдраиѣлеви 16г, шбешѣници шѣтарѣви сѣтъ 41г, ѡко шѣеви ѣадо 64v, прѣдасть а сѣдови 92v.

Формите на -ови (-евн) особено се среќаваат кај сопствените именки: благовѣствова авраамови 77г, закономъ бо авраамови 29г,

корнилеви 11v, глаголапо бысѣтъ монсеѡви 113г, павлови повелѣно бысѣтъ 23v, поспѣшьствоваѡъ петрови 54г, но и: рекохъ петроу 54v, савлови 11г, вѣровашѡ филипови 9г, но: къ филипоу 9v, сѡвѣтъимъ мѡжѣеникомъ харалампиеви 109г, прѣдѣставити христоѡви 72г (христоу во *Охр*). Распространувањето на овие двосложни наставки во процесот на изедначувањето на основите, според Конески (1981: 134), е најзабележителна појава во промената на именките од м. род.

Наставка -ови, односно -ѡви среќаваме и кај именки од ср. род. Сп.: къ истинѣ евангѣлиѡви 54v. Ј. Хам (1970: 88) ја бележи формата морѡви во Супрасалскиот зборник.

Влијанието на ѡ-основите врз о-основите го има и во генитив множина. Така покрај грѣхоу, грѣсѣ 31v, грѣхъ (ген. мн.) 30г, среќаваме и грѣховъ 31v, ѹлѣновъ же и мозговъ 81г.

Забележена е и форма враѹевѣ (како сыновѣ), но за вокатив множина: прѣмѡдри вселѣнѣи враѹевѣ... мѡлѣте са 112г.

Наставката -ови (-ѡви) е потврдена и кај некои именки од консонантските основи: томоуѡде дѡнѡви 105v (дѡнѡви во *Сѹр*), зракъ тѣлови славѣ его 115v. На ова место *Охр* употребува по грешка дѣлови, *Слейч* правилно: тѣлеси. Го бележиме и примерот [... щениѣ] тѣлови сътворѣтъ 59v.

Истата појава може да се проследи и кај именката господѡ од ѡ-основите: господѡви 14v, 16г, 19v, 25г (2X), 35v, 39v, 61v, 64г, 65г, 67г, 68г, 68v, 69v, 71г, 89v, 95г, 100г, 103v (2X), 105г. Дативот на -оу од оваа именка е многу редок: господѡу 19v, 68г. Локативот од господѡ секогаш е образуван според ѡ-основите: господѡи 34v, 44v, 51v, 63v, 72v (такви образувања има во *Вран*, *Сѹр* и *Слейч*, додека во *Охр* има форми според о-основите: господѡѣ).

Обратно влијание укажале именките од о-основите врз именките од ѡ-основите во следните примери: ходаще бес ѹина 74г, покрај бес ѹиноу ходаща на истиот лист ѡдѣхъ (лок. мн.) 30v, смърѣтиѡ сѡна его 29v, ѡ сѡнѣ своимъ 25v. Инаку именката сѡнѣ релативно правилно си ја задржува својата промена: сѡноу (вок. едн.) 15v (сѡнѣ во *Охр*), сѡнове (ном. мн.) 5v, 33г, 37г, 123v, сѡновъ (ген. мн.) 7г, 10v, 33г, сѡномъ (дат. мн.) 13г, а сѡновомъ во *Сѹр*, *Слейч*, веројатно под влијание на ном. мн. сыновѣ (Илински 1912: LXXXI), вси бо бы сѡнове свѣта есте 71г, но понатаму на истиот лист: и сѡни днѡи (во овој

бѡжитѣ 32г, неглаголащоу слова 14v, неискоушень словоу правдѣ 81v, мы же въ молитвѣ и слоужбѣ словоу да прѣбывамы 7v, двери словоу 68г, но и: творци словеси 85г, противашеи са словеси 89г, па: въ всемъ словѣ и дѣлѣ блазѣ 73v, словомъ или дѣломъ 36v, всѣкимъ словомъ 38v, аще творите словомъ или дѣломъ 67v, трѣждаще словомъ и учениемъ 77v, не любимъ словомъ 96v, но: словесемъ бѡжиемъ 81v, не дасте разумна слова 43г, но: поманѣти прѣждереуеньнаѣ словеса 93г, како и съ бѣ наоучень словоу бѡжию 18v, но: вѣровашъ словеси бѡжию 28г, не шещение ли тѣла христова 41г, въ шеразѣ тѣла истлѣннааго 26г, свѣне тѣла есть 95г, развѣ тѣла 63г, но: ѿти ѿ тѣлесе 68v, небрѣжениемъ тѣлоу 67v, глава тѣлоу црковномуу 66г, повинень есть тѣлоу и крови господни 104г, тѣло же не блжденію нѣ бѡгови а господѣ тѣлоу 95г, но: трѣбѣ тѣлеси 86v, кымъ же тѣломъ 44v, смири тѣломъ плти 66г, въ тѣлѣ 62v, 63v, 68v, 85г, 103г, но: въ тѣлеси 35г, 47г, 68v, 131v, на тѣлѣ 69г, 124v, тѣла же христова 67v, въ тѣлѣхъ 40v.

Се среќаваат и форми кои претставуваат извесна контаминација помеѓу консонантските основи и *о*-основа, на пр. досаждати са тѣлеси ихъ въ себе 26г, вашеѡ тѣлеса 68v, а локативната форма въ тынцѣ писмени 30v е според *й*-основите.

Во врска со именките од ж. род ќе ја споменеме формата пергиа 15v (въ пергиа памѣфилинскѣ) која укажува на именка од ж. род пергиа, исто како што е родина. Меѓутоа на истиот лист таа се однесува како именка од м. род: ѿ пергитѣ, но не исклучувајќи ја и претпоставката дека оваа форма можеби претставува изедначување на номинатив и генитив. Во останатите ракописи формите се однесуваат на именката пергѣ. Сп.: перзгѣ памѣфілііскѣ во *Охр*, и ѿ пергѣ, ѿ перга во *Вран*, исто и во Шишатовачкиот апостол, отъ перги во *Слейч*.

Слична појава среќаваме и кај именката заповѣдѣ. На л. 98г оваа именка ја среќаваме четири пати: ѣко же заповѣда приахомъ ѿ ѡца (ген. едн. м. род), подолу не ѣко пишѣ ти повѣла ни аже имѣхомъ (овде именката е испуштена, но придавката нѣ упатува на именка од ж. род во акузатив). Натаму стои: да ходимъ по заповѣдемъ его (м. род), а потоа си есть заповѣдѣ аже слышастѣ испрѣва (ж. род).

Именката юноша има мека *ја*-основа со познатата замена ж за а зад ш. Среќаваме юношѣ 7г (ном. мн.) и 8v (ген. едн.): влѣзѣше же юношѣ и шѣрѣтошѣ а мрътѣж 7г, при ногоу юношѣ 8v. *Вран*, *Сѣир* и *Слейч* бележат юноши, форма според *а*-основа со замена на *ы* со *и*.

Треба да се обележи и појавата кога едни именки се поведувале по наставките од други. На пр.: во всен иудеи и самареи 2г, по всен иудеи и галилеи и самареи 11г. Именката самарина од вториов пример во *Охр* е употребена како самари. Но, по сè изгледа дека оваа именка во косите падежи има образувања со *е* (Конески 1956: 30). Така ја среќаваме и во нејзината придавска форма. Сп.: многу же веси самареиски благовѣстиста 9v.

Кај именките од ж. род ќе ги споменеме уште оние примери кои бележат црти карактеристични за северномакедонските говори. Едната форма е *дѣщерѧ*: прорекѡтъ сѣинове ваши и дѣщерѧ вашѧ 3г, и вы бѣдете мнѣ во сѣины и дѣщерѧ 60v. Овде се работи за пренесување на наставката -*а* од меките промени (како *дѣвица*). Ваквите примери се карактеристични за северните македонски говори при *а* = *е* (сп. жене, ќерке). Осврнувајќи се на ваквите примери во *Вран*, Конески (1956: 31) истакнува дека, доколку не се пренесени од предлошката, можат да упатуваат на ширењето на наставката -*е* добиена од *а* > *ѣ*, за акузатив, односно номинатив множина во северните македонски говори. Вториот случај е *слоужѣѣ* (акуз. мн.): иже сѣтвори ны слоужѣѣ новаго зѧвѣта 46v. Оваа форма можеме да ја поврземе со *дѣшерѣѣ* 3v од *Вран* и го потврдува заклучокот на Конески дека доколку не е пренесена од предлошката, може да укажува на истата појава од северните македонски говори за ширењето на наставката -*е*, добиена од *а* = *ѣ*, за акузатив, односно номинатив множина (сп. службе).

Инструменталот еднина кај именките од ж. род со -*оѣ*, -*еѣ* редовно се јавува така во својата неконтрахирана форма, на пр.: сѣ варнавоѧ 16г, водоѧ 19г, волеѧ 45г, 92v, доушеѧ 63г, клатвоѧ 3г, 82г, истиноѧ бv, мышѣѧ 15v, нѣждеѧ 22v, силоѧ 13г, сѣ самѣфироѧ женоѧ своѧ бv и др.

Во дативната форма *землѣ* 85г (глас *землѣ*) *ѣ* е преземено од *а*-основата.

Кај именките што се со *й*-основа интересна е номинативната форма *црѣкви*, која е со проширена основа во номинатив. Сп.: снидѣтъ сѧ црѣкви всѣ 60г, како подобѣтъ жити во домоу вѣожию еже естъ црѣкви вѣогѧ живѧ 94v. Таа форма е позната меѓу другите и на *Слейч*, која според Илински (1912: LXXXI) претставува своеобразна контаминација на номинативот и акузативот, како и на Болоњскиот псалтир (Щепкин 1906: 214). Формата *црѣкви* ја наоѓаме и во акузативот еднина: гонѣхъ црѣкви вѣожихъ 49г (црков во *Охр*), како и во локативот еднина: на всен цркви 7г, исто и во: во любви 58v.

Во синтагмата црѣкви бѣжитѣ 41v (мы тако ѡбычѣа не имамы ни црѣкви бѣжитѣ) во споредба со грчкиот текст би требало да се очекува номинатив множина, а во тој случај бележењето на **ѣ**, а не **а** во бѣжитѣ може да сведочи за изедначување или близок изговор на **ѣ** и **а** (сп. и слоужбѣ акуз. мн.).

Во врска со вокативните форми во *Карѣ* ќе споменеме дека покрај тоа што вокативот се изедначил со номинативот, како во **анѣнѣ** 11r (ѣненѣ во *Вран*, **ананѣ** во *Охр*, **енѣ** во *Слейч*), тој во доволна мера уште се чува: **вѣдѣ** 6r, **дѣ** 27r (3X), формата **корнилѣ** 11v се однесува како **вѣ**, **краѣ**, чија наставка е според *ѣ*-основите (во *Охр* **корнилѣ**, во *Вран* **корнилѣ**, во *Сѣр* **корнилѣ**, во *Слейч* **корнилоу**), **сѣноу** 15v (**сѣнѣ**, според *о*-основа во *Охр*, *Вран*, *Сѣр*), **ѣвѣ** 11v (тавѣ во *Охр*, *Вран*, *Сѣр*, а во *Слейч* тавѣ).

Во множината голема продуктивност има наставката **-нѣ** од *ѣ*-основите во образувањето на номинатив кај именките од *о*- (*ѣо*-), *ѣ*- и консонантските основи. На пр.: **архиерѣнѣ** 6r, покрај **архиерѣн** 103r и во *Охр*), **дѣнѣ** 10v, 11r, 14r, 24v, 25r, 82v, покрај **дѣнѣ** 22v, **дѣнѣ** 21v, **зѣрѣнѣ** 14r, 87r, **иудѣнѣ** 6r, 18r, 20r, 24r, 24v, 54v, 104r, **мѣнѣ** 14v, 19v, 20v, 24r, 24v, 61r и како вокатив **мѣнѣ** 21v, 22r и **мѣнѣ** 4v, 20r, 22r. Покрај именката **мѣнѣ** скоро редовно стои именката **братѣ**. Интересно е нејзиното менување во вокативните состави со **мѣнѣ** и самостојно. На пр.: **мѣнѣ** и **братѣ** 3v, 20v (2X), 23v (само **братѣ** 41r, **братѣ** 7v, а во *Вран*, *Сѣр* **братѣ**), **мѣнѣ** и **брат** 2v (**братѣ** во *Вран*), 16v (**братѣ** во *Охр*), **мѣнѣ** и **братѣ** 8r (**братѣ** во *Вран*, *Сѣр*, *Слейч*) и самостојно: **брат** 27v, 30r, **братѣ** 51v (**братѣ** во *Охр*), **братѣ** **моѣ** 20v, 25v, 30r, 31v, 70r, 87v, **братѣ** **възлюбѣнѣ** 69r и сл. Натаму наставката **-нѣ** ја следиме во **пастырѣнѣ** 119v, **стрѣжѣнѣ** 14r, **цѣрствѣнѣ** 24r, **цѣрѣнѣ** 6v.

Оваа наставка се пројавува и кај именките на **-ѣлѣ**, покрај тоа што редовно тие ја имаат номинативната наставка од консонантските основи. На пр.: **клатѣлѣ** **нехранѣлѣ** 26r, **нељубѣлѣ** 26r, **подражатѣлѣ** 69r, 70r, **рѣвѣлѣ** 43r, 90r, **стронѣлѣ** 91r, покрај: **властѣлѣ** 42r, **лъжѣлѣ** 92v, **подражатѣлѣ** 102r, **прѣдатѣлѣ** 8v, **рѣгатѣлѣ** 99v, **сѣдѣлѣ** 2r, 13r, 91r, **скврѣлѣ** 93r, 99r, **ѣлѣ** 15r, 112r.

И именките на **-нѣ** во номинатив множина ја имаат наставката од консонантските основи: **арамлѣнѣ** 25r, **жидѣнѣ** 54v, **корѣнтѣнѣ** 47v, **римлѣнѣ** 25r и сл., но во еднина наставките им се според *о*-основите: **не бѣтѣ** са **властѣлѣ** 42r. Ќе споменеме дека оваа именка се среќава и во едно постаро образување, како **властѣлѣ** (**повѣлѣ** са **вѣкомѣ**

аще ли же властели 89v), каде што дативната наставка е преземена од *ї*-основа. Во множина оваа именка има наставки според *jo*-основите: властелемъ вышнымъ да повинуютъ са 42г.

Во генитив множина покрај формите похотеи 89v, пжтеи 80v, сжженеи 22v, може да се сретне и форма днеи 16v (ѿ прѣвыхъ днеи), людеи ради 6г, ѿ людеи иудейскихъ 14г и форма на -ии: на законы людин 20v.

Дативните форми кь мжжмъ 13v, кь шцмъ 5г, 5v, старцмъ 5v и сл. може да се сметаат и за фонетска појава.

Од римлѣнинъ за датив множина среќаваме: римлѣнемъ 25v, 26г, 28г, 35г и римлѣномъ 23v, 27v, 34г, 35г.

Со проширена наставка се јавува чьльнз: прѣрѣзашъ жжа чьльновомъ 22г.

Пренесување на локативната наставка во множина од именките од ж. род кај именките од м. род наоѓаме во примерот: и въ горахъ и въ врьтпахъ 28г. Оваа форма веројатно е употребена под влијание на претходната именка од ж. род.

Формите за двоина се правилно употребени. Пред сè тука се разните двоински форми од око, оучо, ржка, нога: ѿ шчюю его 2г, 10v, прѣдъ шчюма 28v, шчюма нашима 127г, въ ѣши наши 18г, 110г (и во *Охр*, *Сѣпр*), въ ѣшѣ цркъвѣ 14г (м. оушию), ѿ ржкоу чьльовѣчьскоу 110v (во *Охр* ѿ ржкы чьльовѣчь), с ржкоу его 14г (и во *Вран*, *Охр*, *Сѣпр*), ѿ ржкоу иродовоу 14v (ржкы во *Охр*, ржки во *Сѣпр*), в ржцѣ стратигъ 20г, ржкама апостолюскама 5г (именката е во дв., а придавката во мн.), свѣзавъ же си ржцѣ и ногъ 20г, ни стопы ногоу его 8г, при ногоу его 7г, при ногоу юношъ 8v, ногама моима 8v. Забележана е форма нога за датив двоина: положи вса врагы твоа подьножию нога твоима 118г, како и форма коль за акузатив двоина од колѣно: на л. 8v, 11v, 20г (во *Вран*, *Сѣпр*, а во *Слейч* колѣнѣ); овие форми веројатно настанале како резултат на хаплогографски грешки. Во двоина се и примерите: два воина благовѣрна 11v, чьльовѣжкома сима 6г, завѣжеша волоу рога 77v, павель и тимофеи раба искоучьристаноу 62г, свѣа тою врьховною апостолюу петра и павла 129г и др.

Покрај случаите на употреба на множински место двоински форми, како ѿ ржкы его 63г (и во *Сѣпр*, а ржкоу во *Охр*), во *Карѣ* се забележани и двоински место множински форми: възължешъ ржцѣ на апостола 5г, възължешъ ржцѣ на на и приѣмахъ 9г. На две места *Вран* употребува ржкы (акуз. мн.). Овие примери по-

Изместување на падежните форми. Во врска со деklinацијата најинтересни се примерите кои ја потврдуваат расколебаноста на стариот падежен систем, односно замената на падежите, а најзначајна е употребата на номинативот место акузативот и установувањето на една општа форма: и паде на матѣи 3г (на маѣа во *Вран*), ѝако проꝛоꝛоꝛъ вѣмъ вѣставитъ ꙗꝥосподъ ꙗꝥогъ 5v (во *Вран* проꝛоꝛоꝛѣ), ꙗꝥивѣдошъ ꙗꝥѣ ꙗꝥроꝛъ живъ 19v (во *Охр* ꙗꝥроꝛѣ живѣ), свои мѣжъ да имѣ 40v, прошебражаѣтъ сѣ въ ꙗꝥнꝥѣль свѣдѣтель 51г, и ꙗꝥаꝥи ꙗꝥзъ вѣждѣ емоу въ шѣтъѣ и тѣ вѣждѣтъ мнѣ въ сѣꙗꝥнъ 118г (во *Охр* въ шѣа... въ сѣꙗꝥнѣ), и вѣждѣ вѣмъ въ шѣтъѣ и въ вѣждѣтъ мнѣ сѣꙗꝥнѣ и дѣщѣра 60v (во *Охр* въ шѣа). Во грчкиот текст стои акузатив, а *Охр* речиси секаде се придржува кон грчкиот текст.

Од случаите на меѓусебна замена на падежите интересни се и појавите на акузатив место локатив и обратно. Овие појави се среќаваат и во старословенскиот јазик, кои според нормите на другите словенски јазици како и од аспект на постарата состојба на индоевропските јазици се сметаат за неправилност и биле често предмет на интерес. На пр.: *бысть* же има *лѣто цѣло шѣрати са* има *въ цркъжовѣ* 14v (во *Вран*, *Охр* въ *цркъжви*), *въ мѡѡлнѣтѣж* и *слоуѣжѣж* *словоу* да *прѣбывамы* 7v (во *Вран*, *Сѣпр*, *Слейч* въ *мѡѡлнѣтѣ* и *слоуѣжѣ*), *любѣ бѡжѣи* *изълиѣ са* въ *срѣдѣца* *наша* 32v (во *Охр* въ *срѣдѣцихъ* *вашихъ*), *нарѣшж* же *прѣжде* въ *антиѡхѣи* *ѡченикѣ* 14v (во *Вран*, *Охр* въ *антиѡхѣи*).

Употреба на локатив место акузатив следиме во: донести благодать вашъ въ ерѣсолимъ 63г, хождаста въ антиохѣ 16г (во *Вран* живѣста въ *андиохѣ*). Освен случаите на меѓусебна замена на падежите можеме да посочиме и случаи кои говорат за извесно колебање на пишувањот во изборот на една или друга падежна форма во ист стих. Така следиме наспоредни локативни и акузативни форми во: хвалаши са в лице а не въ срѣдци 47г, къ съвршению свѣтлымъ въ дѣлѣ слоужениѣ въ зданіе тѣла христова 121v (во *Охр* въ дѣло... въ создање); потоа колебања во изборот помеѓу акузативната и генитивната падежна форма: забыти дѣло ваше и троѹда любве 102г (во *Охр* дѣла вашего и троѹда), та въ слѣдъ идѹщи павла и силѹ (во *Охр* павла и силы).

Едно интересно разграничување помеѓу *Карѝ* и *Вран* постои во употребата на прилошкиот израз во коупь. Како што е познато овој израз може да се употребува во локативна и во акузативна форма, но двете форми идат со локативно значење. Така се употребува и во *Вран* (Конески 1956: 34), меѓутоа *Карѝ* во овој случај бележи само локативни форми: вси бѣхъ трыпашѣ въ коупѣ 2v (во *Сѣр* єдинодоушѣно), бѣ же народа именемъ въ коупѣ 2v (во *Сѣр* въ кѣпѣ), петръ ишанъ въ коупѣ въхождаста 4г, князи събрашъ сѧ въ коупѣ на господѧ бv (во *Сѣр* въ коупѣ), вси бо оуклонишъ сѧ въ коупѣ 28v, спидеть сѧ цркъкви всѣ въ коупь 60г и во *Сѣр*, а во *Охр* въ коупѣ). Од она што може да се види во другите текстови на едно место *Карѝ* го испушта овој израз и излѣзоста на водѣ филипъ и скопецъ 10г. Во *Вран* покрај шѣа е додадено въ коупь (и слѣзоста шѣа въ коупь филипъ и каженѣикъ), а во *Охр*, *Сѣр* и *Слейч* овој дел е: и слѣзоста шѣа въ водѣ. Навистина овде имаме до голем степен адвербијализиран израз, како што се гледа и од објаснувањето на шѣа со въ коупь во *Вран* (Конески 1956: 34), односно од неговата замена со єдинодоушѣно во *Сѣр*.

Од анализираниот материјал за именската флексија во *Карѝ* може да се заклучи дека од една страна промените во падежниот систем се во тек со промените кои настанувале во текстовите од тој период (замената помеѓу акузатив и локатив и обратно, контрахираните локативни форми кај именките од ср. род итн.), а од друга страна пишувањот ги продолжува нормите на старословенската традиција (заемното влијание на *о*-основите и *ѣ*-основите, кое постоело уште во прасловенскиот период, а доаѓа како резултат на идентичноста во граматичкиот род и завршоците на именките) и како трето се забележуваат извесни посебности својствени на *Карѝ*.

Придавки. Во врска со придавките ќе се осврнеме на: употребата на простата (именска) и на сложената (заменска) промена, на посвојните придавки, нивните суфикси и нивното место во однос на именката, како и на некои карактеристични придавски образувања и компаративни форми.

За црковнословенскиот период е карактеристична паралелната употреба на простите и на сложените придавски форми, кои рано започнале да го губат значењето на определени форми. И во *Карѝ* е потврдена паралелната употреба на простата (именска) и на сложената (заменска) промена на придавките: до апииска трѣа 23v, въ асииска мѣста 21v, радость велика 9г, сила божѣиѣ велика 9г, єдиномоу прѣмѣдроу

бѡгѡу 100г, немоѣна (ген. едн. м. род) 5v, ѿ дѣне члѡвѣчѣска 54г, въ рѣцѣ жива бѡга 103г, покрај живаго 46v, законъ свѣтъ 31г, заповѣдь свѣта 31г, праведна и блага 31г, но праведнаго 26v, 88v, доуѣха свѣта 5v, 6v, покрај доуѣхоу свѣтомоу 6г, 8v, свѣтое мѣсто 20v, свѣткаго штрока 6г (2X), чѣстна 68v, 85г, 91v, 111v, чѣстнаго 88v, плътна 31v, 32г, покрај плътнаго 57v, по свѣтѣ зѣми 84v, въ тѣнцѣ писмени 30v, мнози 29v, 45г, 48v (2X), праведни 107г, 109г, 117г, домашни 20г и сл. Множинските номинативни форми на -и може да претставуваат проста промена, но може да се и контрахирани форми од -ии.

И овде како и во многу други текстови го забележуваме влијание-то на заменската промена врз промената на придавките во датив едни-на (Конески 1956: 35). Притоа придавките од м. род редовно ја имаат непалаталната наставка -омоу: благочѣстивомоу 78г, воинскомоу 20v, прѣподѡбномоу 3v, свѣтомоу 6v, 8v, црѣковномоу 66г, хромомоу 4v (и во *Вран*). За некои од дативните форми на -омоу В. Мошин (1954: 46) претпоставува испуштање на краците над о, каде што би требало да стои ѣ. Меѓутоа ваквите форми, како што истакнува и Илински (1912: LXXXII) претставуваат постојана особеност на сите текстови од овој период.

Ќе приведеме уште некои форми од сложената промена: бѡжиини 79v, бѡжиѣ 31v, бѡжиини 9г, 70v, истѣное 125v, неразоумное 26г, невидимаго 26г, нечлѣпнаго 26г, истѣпнааго 26г, новаго 72v, грѣховнаго 31г, дѣнешнѣго 34г (сложените генитивни форми редовно се во контрахирана форма), за многѣж ѡбѡвь 70v, повѣж нечѣлѣж 2г, свѣтѣж великѣж нечѣлѣж 1v, истѣи маслинѣ (дат. едн. ж. род) 34v, волеа бѡжиѣа 25v, 57v, съ домашнаѣ црѣкѣна 51v, ѿ пѣчѣли во многѣж и тѣгы срѣдѣчѣныа 46г, въ послѣднаѣ дѣни 3г, 45v, на вѣстоунаѣ мѣста 22г и др.

Посвојните придавки во *Карп* се образувани со следните суфикси: -овѣ, -ѣвѣ, -*јѣ, -инѣ, -ѣнѣ. Најмногу образувања има со суфиксот -овѣ: иѣковѣ аѣфѣовѣ 2v, аѣлосовѣ 39г, лѣтоуѣргѣи вѣсѣлиѣва 118г, въ срѣдѣчѣ тѣтово 49г, пѣтрово дѣрѣзѣновѣне 6г, прѣдѣ лѣцѣмѣ пѣлатѣовѣмѣ 4v, пѣвѣловѣ поѣсѣ 20г, пришѣствѣѣмѣ тѣмоѣѣовѣмѣ 48г, ѿ крѣщѣниѣи иѣанѣова 2v, ѿ иѣмени иѣоуѣхрѣстоѣвѣ 9г, свѣдѣтѣлѣ хрѣстоѣвѣмѣ мѣжѣамѣ 91г, ѿ вѣры иѣоуѣхрѣстоѣвѣа 30г, ѿ хрѣстоѣвѣхѣ стрѣстѣхѣ 89г, ѿ иѣмени иѣоуѣсовѣ 6г, въ иѣма иѣоуѣхрѣстоѣво 4г.

Не е мал бројот на придавките образувани со суфиксот -*јѣ: иѣѡвѣлѣ 2v, иѣѡвѣли 4v, въ иѣма пѣвлѣ 42v (и во *Слѣй*, а во *Охр* пѣвѣлово), покрај бѡгѣ аѣвраѣамѣ 4v, почѣсто се среѣава: сѣмѣа аѣвраѣамѣ 32г, ѿ

сѣмене авраамлѣ 33v, сѣинове авраамли 55г, па въ прѣгло дѣволе 76г, ѿ дѣволова прѣгла 79v, сѣиноу дѣволю 15v, противѣ хѣдожьствоу дѣволю 79г.

Од придавките на -иѣ се среќава само господѣи: въ има господѣи 103v, дѣло господѣе 20г, 25г (и во *Охр*, *Сир*), ѡмъ господѣи 34v, до пришествиѣ господѣи 88г.

Образувања со -иѣ наоѓаме како од именки од ж. род, така и од именки од м. род на -а (-ja): синове варнавиѣ 68г, недѣлѣ ѳомина 5г, глаголаше ѡ моѡсинѣ дѣлѣ 99г, рабынина ѹада 55г, 57г, 107v, сѣиѣ рабыниѣ 57г и др.

Што се однесува до местото на придавката во однос на именката, од наведените примери може да се види дека таа може да стои пред и по именката што ја определува. Местото на придавката по сѣ изгледа го одредувал грчкиот ред на зборовите во реченицата. Грчкиот атрибут обично е изразен со посвоен генитив и најчесто стои зад именката – посвојноста може да се изразува и со генитив и со датив, кои исто како и придавката се превод на грчкиот генитив. Во однос на овие конструкции (местото на атрибутот, било изразено со придавка, генитив или датив) грчкиот јазик имал големо влијание воопшто, во сите старословенски текстови. Доволно показателни во тој однос се примерите: въ прѣгло дѣволе 76г наспрема ѿ дѣволова прѣгла 79v или крѣщение иѡаново 18v наспрема въ иѡаново крѣщение 19г.

Од придавските образувања интересно е додавањето на наставката -иѣ кон именката монси, на пр. ѡ моѡсинѣ дѣлѣ 99v, наспрема ѿ закона монсеѡва 24г. Со суфикс -иѣ ја среќаваме придавката вѣстанлиѡа 49v, вѣстанлиѡѣиѡа 49v. Наспроти стефаниноѡ од *Охр*, во *Карѣ* се среќава стефановѣ 42v, со избришан суфикс -иѣ, но стефаниноѡ 51v (2X). Стари образувања со -ѣи има сосема малку (сп.: страхъ вѣи 7г, 12v, вѣ же христоѡи. христѣ же вѡжѣи 39г). Од придавките великѣ и велии почесто се среќава втората, во што имаме белег на еден архаизам. На пр.: великѣ 6v, 102v, велика 9г, 102г, великаго 115г, наспрема вѣи 7г, 12v, велиѣмѣ 8v, 9г, велиѣмѣ 17г, велиа 18v, 109v, 112г, велиѣ 8г, 39v, 94v, 111v, 116v.

Од компаративните форми, освен комплетивните форми како больше 20г, 28г, лѣѣше 28г, меньше 22v и сл., среќаваме и форми со образувачки елемент. На пр.: дражае 89г (да искоѣение вѣрѣ вѣи дражае златѡа гыбѣѣаго), кое се приклонило кон оние како множиѣи 24г (придошѣ множиѣи мѣиѣ), послахоѣи кѣиѣи же зѣло вѣстанлиѡѣиѡа

49v, до врѣмене исправенѣ 83г. Место сластьнѣ од *Охр*, *Карѣ* употребува сласцѣ, со одредена консонантска асимилација: слацѣ оубо похвала са въ нѣмошехъ моихъ 64г.

Заменки. Во одделните редакции на црковнословенскиот јазик речиси нема големи отстапувања во заменскиот систем во однос на оној во старословенскиот. Сепак, дошло до некои подновувања, а разликите се движат главно на неколку рамништа: фонолошко, морфолошко (морфонолошко и морфосинтаксичко), синтаксичко, односно во употребата, како и стилистичко. Најчесто во заменскиот систем доаѓало до фонолошки промени. Кај заменките е изразена и појавата на мешање на тврдите и меките основи, при што дошло до преземање на наставки од тврдата во меката промена и обратно (Црвенковска, Макаријоска 2018: 5–6).

Во врска со употребата на личните заменки во *Карѣ*, покрај редовната употреба на личната замена за 1 л. мы, среќаваме и форми ны: имъ же и ны кыѣнѣ спѣхсєнєе приахомъ 29v, ѡни ꙗко да истлѣбны вѣнєцъ примѣтъ а ны вѣнцѣ не тлѣбны 120v (во *Охр* мы же неистлѣбєнє). Заменката въи има форма въе на 5г (сп. форма тие во *Сѣѣр* на 57v, 59v), инаку редовно въи.

Како и во многу други црковнословенски текстови генитивните и инструменталните форми ги среќаваме во контрахирана и неконтрахирана форма: своа 7v, 39г, своѣа 4v, 6v, 12v, 80г, вѣшеа плѣти 25v, 31v, вѣѣкожъ лѣсти и вѣѣкожъ злѣбы 15v, коѣа силоа 5v, моѣа 25v.

Интересна е емфатичната употреба на кратките заменски форми кон посвојната замена свои: крѣѣсти са самъ и свои ѣмъ А16,33 и во *Охр*, *Сѣѣр*), не лѣни са ѡ своемъ си дарѣ 1Т4,14 (во *Охр* конструкцијата е без заменската форма си), потоа: по своєи ѣмоу воли Нб2,4 (и во *Слєѣч*, а во *Охр*, *Сѣѣр* по своєи ѣго воли), вѣвити са ѣмоу въ своѣ ѣмоу врѣмѣ 2Th2,6, ѣко нареѣи са сѣлоу томоу своимъ ѣмоу ѣзыкомъ А1,19 (ѣко нареѣи са сѣлѣ томѣ своимъ ѣзыкомъ во *Вран*, *Сѣѣр*). Сп. и за своѣ грѣхы трѣбѣи приносѣти Нб7,27 (во *Сѣѣр* ѡ своихъ си грѣсѣхъ, а без кратка заменска форма е и во *Охр* ѡ своихъ грѣсѣхъ). Ваквите конструкции, како што се гледа од споредениот текст им се својствени и на останатите македонски апостолски текстови. Оваа појава се забележува уште во некои старословенски текстови, во Зографското и Мариинското евангелие, сп.: дроуѣгъ ми (*Зоѣр*, *Мар*), искрѣбны ми (*Зоѣр*). Бројот на ваквите примери е особено голем во подоцнежните тестови, на пр. во дамаскините (Илиевски 1972: 167). Во современиот македонски јазик

ваквата употреба е ограничена главно на роднинските имиња. На две места пишуваачот на *Карѝ* употребува еговъ од генитивната форма его: еговъ же ѳсмь и емоу же слоужж 22г, въ еговѣмь оубоужствомь шбогатисте са 49г (взи нищетож его обкогатисте са во *Слейч*).

Од показните заменки живи форми биле тои и сии (сеи) за м. род: тои болить 10v, тои бѣ надь словомь 12v, тои естъ наречени ѿ бкога 13v, въ тои ѳѣс 17v, ибо тѣи бѣ 9v, въ немь живемь и тои въ насъ 109v, сии дѣньн 2г, плоды сиа 36v (акуз. мн.), сии ѳлѣвѣжъ 8г (во *Вран*, *Слейч* съ, во *Сѣр* се), си естъ христоусъ 10v, сеи естъ сѣньн мои 131v.

За м. род адвербијализирано е употребена формата се: се естъ всѣмь господь 13г (во *Охр* сз), ѿко се сѣньн вожени естъ 10v (во *Вран* сеи, во *Охр* сзи, во *Сѣр* се, *Слейч* сз). Овие искази можеме да ги споредиме со сличните во современиот јазик (како што се вели *ова е моеѣо деѣе*, може да се рече и *ова е мојѣѣа ќерка*, односно *ова е мојѣѣи син*).

Покрај заменката кзто, на пр.: кѣмь словомь 48v (наспроти постарото цѣмь, сп. цѣмь именемь А4,7 од *Шии* и *Хвал*, коимь во *Сѣр*, *Вран*, въ ѳие има *Карѝ*), потоа кзи: коѣ мѣление 15v, 63г, коѣ оутѣшение 15v, 63г, коѣа силоа 5v, се употребува и заменката которы: которы оубо плодъ имѣсте 8v, 35г (во *Охр* которз, во *Сѣр* кторы, во *Слейч* кзи, 40г (2X), но и кто), которымь 81г (во *Слейч* коимь), никторы 67v (во *Слейч* никторы).

Во однос на употребата на релативните заменки *Карѝ* покажува обопштување на една релативна замена која не се согласува во род, број и падеж со зборот на кој се однесува. Конески (1956: 39) смета дека можеби претпочитањето на една или друга форма влегува во одликите на одделни препишувачки школи. За обопштувањето на една форма за иже постои мислење дека тоа во македонскиот јазик е почеток за создавање релативни заменки од типот на заменката *иѣѣо* во кои не е изразен родот, бројот и падежот. Релативизацијата со еже е задолжителна во примери со објаснувачка функција (Десподова 1995: 58).

Во повеќето случаи тоа е заменката еже: слышавъ павла глаголаща еже възрѣбъ на нь 12v, въ домоу симона оусмарѣ при мори еже пришедъ 12г, къ бкогѣу живоу еже сътвори кѣѣо и зема 13г, съ шписимомь братомь еже естъ ѿ васъ 68г, цаарь салимьскы еже естъ цаарь мироу 81v, не по завѣтоу еже створиѣхъ 82v, тѣлеса ваша црѣкви сѣѣомѣу въ васъ сѣѣѣѣѣомѣу доуѣѣѣѣ естъ. еже имате ѿ бкога 95г, въ доуѣѣѣѣ еже естъ ѿ бкога 95г. И во овие случаи се јавуваат колебања во употребата

на еје или иже како релативна замена: *послахъ вамъ тимоѳеѣ. еје ми естъ чадѡ* 56г, а подолу на истиот лист, односно истиот стих иже *вамъ въспоманеть, похвалимъ вѡгѡ ѿца ... иже избави ны* 80г, истиот стих понатаму еје *естъ шбразъ вѡгѡ невидимаго*.

Заменката еје во функција на релативен сврзник може да се однесува и на именки од ж. род: *ѳавита еје глаголетъ са сръна* 11г, *дасть главѣ пауче всего црѣкви еје естъ тѣло его* 80г, *црѣкви во вѡжитъ естъ. еје есте вы* 44v.

Охр, како и *Вран* (Конески 1956: 39) ја претпочитаат употребата на иже, а поблизок до *Карѣ* е *Слейч*, кој покрај употребата на иже во поголем број случаи бележи еје.

Интересен е еден случај на заменката иже, односно ѡже во кој има падежна морфема и партикулата же: по власти *ажж дасть ми господѣ* 52v (*ажж* место *аже*, односно *ѡже*).

За обележување е и примерот *глагола не творити прѣлюбы и ты ѣ твориши* 27г (R2,22), каде што *ѣ* е употребено место *ѡ* < *ѡ*, што е уште една потврда за фонетската блискост на *ѡ* и *ѣ*. Од друга страна, овој пример може да ја обележува постарата акузативна форма *ѡѣ* (м. *ѡѣ*), што се среќава во средновековните текстови и од која денес во некои говори во западна Македонија се добиле двете разновидности. Сп. денес *је видов* (: *ја видов*). (Конески 1981: 122).

Броеви. Во врска со употребата на броевите ќе споменеме некои карактеристични форми во *Карѣ*. Бројот еден за м. род се јавува во форма *единѣ* 10v, 12г, 33v, 74v, 119v, *единаго* 107г, *единого* 5г, 9г, 29v (во *Охр* *едного*), *единомоу* 35г, 63v, 74v, 86v, 89v, *едине* *члѡвѣколюбче* 124г; за ж. р. покрај *едина* 20v, *единѣ* 9v, уште и *едьна* 11г, *еднѣ* 6v и за ср. р. покрај *едно* 88г и *едино* 89v, 97v, 35г. Во примерите на *единѣ* *водѣ* 9v (*етѣрѣ Вран, Охр, Сѣр*), бројот *единѣ* има заменска форма, додека во примерот и *дѡуѣхъ* и *вода* и *крѣвъ* и *трие въ* *едино сѣтъ* 97v, бројот *трие* има наставка според именките од *i*-основа.

Бројот *педесет* има слеана форма *падѣсать* 15г, 15v и *патидѣсатьны* 19v како *реден број*.

Една битна одлика во врска со броевите, а во споредба со *Охр* е нивното бележење со лексеми место со буквени ознаки: *въ дѣнь патиѣсатьны* 19v (во *Охр* во *·н̄· дѣнь*), *въ шѣсть на дѣсате* 127v (во *Охр* *·к̄·с̄·*), *до чѣтыри дѣсать лѣтъ* 15v (во *Охр* до *·м̄· лѣтъ*), и *разѡрь сѣдмѣ жѣзыкѣ* 15v (во *Охр* *·ѣ· жѣзыкѣ*), *трѣтин дѣнь* 48v (во *Охр* *·г̄· дѣнь*).

Со дзѡа се употребува двоина: междоу двѣма воинѡма 14г, жжема двѣма желѣзѡма 14г, двѣ лѣт 4г.

Од редните броеви ќе го споменеме составот: сего вѡгѡъ вѡскрѣси третии дѣнь 13г, во кој имаме конструкција на акуз. едн. без предлог со временско значење (сп. въ трети дѡнь во *Вран, Охр, Сѣр, Слейч*).

Глаголски систем. Во македонските црковнословенски ракописи наспроти расколебаноста на деклинацијата, на прв поглед паѓа во очи една стабилност во системот на коњугацијата. Чувањето на архаичните глаголски форми е израз на определен однос кон кирилометодиевската и климентовската традиција, користењето на архаични предлошки и сл., а подновувањата се поттикнати од промените во говорниот јазик.

Во споредба со старата глаголска флексија има извесни промени, но тие не го засегаат значително системот на коњугацијата, за кој може да се рече дека во основата е старословенски. Поголеми подновувања се потврдени во аористот. Расколебаност се забележува и во употребата на именските форми на глаголот, имено кај инфинитивот и партиципите. Покрај старите форми на инфинитивот се среќаваат и замени со да-конструкции, а во флексијата на партиципот, освен истите колебања како кај придавките и именките, има јасни белези кои покажуваат дека се употребува и со значење на лични глаголски форми.

Во *Карѣ*, во врска со флексијата на презентот интересни се формите од помошниот глагол сум: ѿсмж 12г, 51v, 52г, 106v, 115v, 122г, 127v, ѿсмж 12г, 114г (за 1 л. едн.), ѿстж: се во ѿстж праведно ѡ гѡсподѣи 61г (3 л. едн.), нѣсмжъ 46v (1 л. мн.). За овие форми се претпоставува дека појавата на ж место з е по аналогија на 1 л. од тематските глаголи. Интересно е што формиве не се среќаваат само во апостолскиот текст туку некои од нив се наоѓаат и во прокимените. Во останатите македонски апостолски текстови вакви форми не се забележани (освен во *Сѣр* формата нѣсмжъ 43г, а на истото место во *Слейч* бележиме нѣсмжъ).

Пренесување на наставки за 1 л. едн. сегашно време од атематските врз тематските глаголи не е забележано освен во случаите: ѡ любви же брата не трѣбѡете да пишемъ вамъ 71v (1Th4,9), не имамъ трѣбованиѣ да вы пишемъ 71v (1Th5,1). Но, од друга страна, не ја исклучуваме ниту претпоставката дека овие форми можеби се мно-

жински, со посебно експресивно значење во смисла на понизност. Од синтаксичка гледна точка, пак, е интересно тоа што овие состави претставуваат еквивалент на грчкиот инфинитив со да-конструкции.

Покрај вообичаената форма *єсть* среќаваме и форма *є*: *҃то є* *г҃споди* 11v. На истово место таква форма е употребена и во *Сѣр*, додека во *Охр* таа се среќава повеќе пати, на 26v се среќава: *си закона не имѣши аще є законъ сѣѣ сѣтъ*. Според грчкиот текст тука не би требало да стои глаголка форма, па веројатно се работи за грешка.

Примери на губење на наставката *-тъ* во 3 л. едн. презент среќаваме и во: *ѣко сѣма ѣго въ немъ прѣбыває и не може сѣгрѣшити* 96r, *коє оубо може благохваление ѡдати вог҃у* 71r, *ѡсѣѣти та х҃ристо*с 25r. Спорадични примери за губењето на *-тъ* се карактеристични пред сè за ракописите од североисточниот и југоисточниот дел (Рибарова 1986: 75; Угринова-Скаловска, Рибарова 1988: 58), а мошне често во *Сѣр* (Блахова, Хауптова 1990: XXX; Конески 1981: 190).

Интересна е формата *ѡѣѣдѣси* 105v, место *оуѡѣси* (аще ли закнѣи и *ѡѣѣдѣси* како подоваєтъ, во *Охр* да *оуѡѣси*), каде презентската основа се изедначила со инфинитивната.

Без наставка *-тъ* ја среќаваме и формата за 3 л. мн. од *взѣти*: *и ти вѣдѣ мнѣ люди* 47r. Оваа појава е карактеристична пред сè за северномакедонските текстови, но и за други (во *Сѣр*: *са < сѣтъ* 27v, а во запис од Лобковскиот паримејник два пати се среќава формата *сѣ* за 3 л. мн. од *взѣти*: *слова вѣжнѣ аще сѣ ... нѣ вѣжнѣ сѣ*).

За 1 л. мн. од глаголот *взѣти* бележиме: *єсмы* 3v, 5v, 7v, 31v, 37v, 41r (2X), 44r, 54r, 60v, 64v, 66v, 68r, 71r, 80v, 81r, 94r, 96r, 96v (2X), 97r, 110r, поретко *єсмь* 46v, 52r, 57r, односно *єсмь* 10r, 20v и сосема малку *єсме* 13r, 17r, 35r. Вакви подновени форми се среќаваат во *Карѣ*: *єсме* 97r, во *Охр*: *єсме* 13r, во *Верк*: *єсме* 13r, *єсме* 11v, во *Сѣр*: *єсме* 48v, во Болоњскиот псалтир: *єсме* 134b, во Радомировиот псалтир: *єсме* 72r, во Битолскиот триод: *єсме* 88r и др. (Макаријоска, Црвенковска 2012: 42).

Наставка *-ме* се среќава уште во *вѣме* 31v, на истиот лист и *вѣмь*, но и *вѣмы* 96r.

За 1 л. мн. од *имѣти* се употребува *имамы* 32v, 36v, 44v, 53v, 94r, 127r, но и *имамь* 46v, 94r, 102r (и еднаш *мамь* 35r: *многы ѡды мамь со појава на хаплографија, што сведочи за израмнување на изговорот на ѡ со и*).

Како што се гледа наставките -мє и -мы се ограничени само на некои од атематските глаголи, но при целосната претстава за 1 л. мн. сегашно време има наставка -мь.

По исклучок 1 л. мн. на -мы се образува во пр. да прѣбываamy 7v, о сѣмь разоумѣваемы 94г. Тие во *Карѣ* веројатно се пренесени од неговата предлошка, како што, според мислењето на Кулбакин (1907: CXVI), сличните примери во *Охр* се однесуваат на предлошката.

Наидуваме на еден случај на пренесување на наставката -мы од 1 л. мн. сегашно време во аористот: и ѿ всего разоумѣваемь ѿко познахомы и аще 94г. Меѓутоа појавата на ы на ова место може да биде и од фонетски карактер, под влијание на вокалот и од следниот збор. Интересни се формите од ити – идѣмь 88г и прѣидомь 96г. Наставката -омь изгледа е постара (форми идомь и прѣидомь Миклошич во својот речник приведува само од глаголски ракописи).

Од императивните форми како поинтересни ќе ги споменеме: въсплещатє 18v, 19г (вси жъци въсплещатє ржками, прок.) и ищатє 67г (вышнихъ ищатє), во кои суфиксот од основата на императивот е изменет под влијание на граматичка аналогичност (истите форми ги наоѓаме и во *Слейч*, во *Охр* въсплещантє). Слични форми се среќаваат и во Болоњскиот псалтир (въсплещатє, възыщатє, въздеждатє, накажатє).

Глаголот дати образува стари императивни форми даждь 6v (и во *Вран*, *Сѣр*, во *Охр* и *Слейч* текстот недостига), дадите 9г (и во *Вран*, *Сѣр*, *Слейч*) 60v. Форми дан и даите не се среќаваат, а уште многу рано, во епохата на старословенскиот јазик се појавиле императивни форми од глаголот дати – дан и даите, хомонимни со императивните форми од глаголот даѣти (Сорокина 1971: 243). Нивната појава П. С. Кузнецов (1953: 281) ја објаснува како влијание од тематските глаголи на -и. Материјалот од записите ни дозволува да претпоставиме дека императивните форми даждь и дадите не биле својствени на живиот народен јазик, односно дека нив ги има само во контексти од книжен карактер.

Возначењена футур, покрај презентските форми на перфективните глаголи, се употребуваат и сложените глаголски форми како: не имате ѿставити ни же имамь ѿстѣпити 85г, не имате сьгрѣшати 91v, не имамь тебє ѿставити 103v, ходити въчнемь 105г, не имате разоумѣти 24г и др.

Во старословенските ракописи од XI век јасно се гледа дека во живиот говор формите на асигматскиот аорист почнале да излегуваат од употреба и да се заменуваат со формите на сигматскиот аорист

(Угринова-Скаловска 1987: 93). Во врска со употребата на аористот ќе го засегнеме прашањето околу застапеноста на архаичните форми на сигматскиот аорист во *Карѝ*, наспрема формите на сигматскиот аорист од новиот тип, како и употребата на формите на простиот аорист. Така наоѓаме: вѣдошж 18г (во *Охр* вѣса), 110г (во *Охр* вѣса), вѣзвѣдошж 11v (и во *Вран*, во *Охр* вѣзвѣса), привѣдошж 8г (и во *Вран*, *Сѣр*), 19г (во *Охр* привѣса), вѣзвѣдигшж 6г (и во *Вран*), 12v (и во *Слейч*, вѣзвѣдигшж во *Охр*, *Сѣр*), вѣзвѣдигомъ 108г, вѣзвѣдигомъ 16v (во *Охр* вѣзвѣдигомъ), 22г, вѣзвѣдигшж 28г, вѣзвѣдигшж 17г (во *Охр*, во *Сѣр* вѣзвѣдигшж), извѣзвѣдигшж 22г, зѣтѣкошж 27v (во *Охр* зѣтѣкшж), извѣзвѣдигшж 22г, подвигшжж са 8г (и во *Вран*), погребовшж 6v (и во *Вран*, *Сѣр*), 7г (и во *Слейч*, во *Вран* погребшж), помогомъ 58v, постигомъ 65г, шѣрѣтохъ 46v (во *Сѣр* шѣрѣтъ), шѣрѣтохомъ 7г (2X), (и во *Вран*), 32v (и во *Охр*), шѣрѣтохъ са 67г, шѣрѣтошж 7г (и во *Сѣр*, *Слейч*, во *Вран* шѣрѣтъ), 21г, 22v, 133г, шѣрѣзошж 17г (и во *Охр*), 45г, шѣрѣзошж са 47v, ѣжасомъ са 13v (и во *Вран*, во *Охр* оѣжасшж са), 126v, ѣхъ 12г (во *Вран*, *Охр* ѣса, во *Слейч* ѣдохъ), ѣхомъ 13v (и во *Вран*, *Слейч*, ѣсомъ во *Охр*).

Кај глаголот ити и образувањата од него бележиме понови форми: внидошж 7г (и во *Вран*, внидшж во *Сѣр*, *Слейч*), 81г, доидошж 101г, идомъ 99г, 12г (и во *Вран*, идшж во *Охр*, *Сѣр*), изидомъ 84г, придохъ 54г, придохомъ 12v (и во *Вран*), 21v, 23v, придошж 5v (и во *Вран*, *Сѣр* нанидшж), 12v (во *Охр* придшж), 14v (во *Охр*, *Сѣр* придшж), 17г, 19v (во *Охр*, *Сѣр* придшж), 20г, 23v, 24г, 54v, придошж 14v (3 л. дв.), проидомъ 120v (во *Охр* проидшж), но прѣидомъ 96г, штидшж 24г, натаму сѣнидохомъ 21v, снидошж 12v (во *Охр* снидшж, во *Сѣр* снидѣ) и др.

Глаголот вѣти образува аорист и од инфинитивната основа и од имперфектната: вѣшж зѣмениѣ ... и вѣшж вѣ коѣпѣ вси 5г.

И глаголот рѣши во поголем број случаи има подновувања: рекохъ 14г (во *Охр*, *Вран*, *Сѣр* рѣхъ), 47v, 54v, 57v, рекохомъ 71г, 74v (во *Охр* рѣхомъ), рекошж 6г (во *Вран*, *Сѣр* рѣшж), 7v (во *Вран*, *Сѣр*, *Слейч* рѣшж), 12г (во *Охр*, *Вран*, *Сѣр* рѣшж), 17г (во *Охр* рѣшж), 20v, 23v, 110v, нарекошж 14v (во *Охр* нарѣшж), изрекохомъ 127г, ш рекошж са 125г, прорекошж 89г. Архаичните форми од овој глагол се сосема малку: рѣхъ 80v, рѣхомъ 28v, рѣшж 6г (и во *Вран*, *Сѣр*), 15v, 19г (и во *Охр*), 110v (и во *Охр*), нарѣша 14v (и во *Сѣр*, а нарекошж во *Вран*).

Формите на простиот аорист во 3 л. едн. на -тъ доаѓаат во истите случаи како и во старословенскиот јазик: вѣзѣтъ 2г (и во *Вран*), вѣзѣтъ

са 4r, дасть 7v, 34v, 74r, приать 28v, клать са 3v, науать 2r (и во *Вран*, а науень во *Сѣ̃р*), продасть 6v.

Од горенаведените примери може да се види дека на *Карѝ* веќе не му се блиски архаичните аористни форми. Во овој поглед тој понапреднал во споредба со, нему најсродниот, *Вран*, во кој подновените форми наспрема старината се однесуваат некаде на половина (Конески 1956: 40). Употребата, пак, на простиот аорист е мошне ограничена. Вршејќи споредба во употребата на аористните форми со -тъ и без -тъ почнувајќи од Клоцовиот зборник, па Зографското и Асемановото евангелие, Савината книга и др., па до поновиот Супрасалски зборник, Г. Илински (1900: 7–8) доаѓа до интересни заклучоци дека, на пр., во Клоцовиот зборник форми со -тъ се употребени 36 пати, а ниеднаш без -тъ, додека во Супрасалскиот зборник има 31 форма со -тъ, наспрема 116 форми без -тъ, а и помалку му се познати и архаичните аористни форми.

Формите за имперфектот се еднообразни и обично се контрахирани: вѣхъ 14r, 14v, 18r, 19r, 24v, глаголахъ 14v, 15r, 19r, свирахъ са 24r, прождаше 16v, хотѣше 14r, 16v, 17r, окоушаше 11r и др. Имперфект од презентската основа среќаваме во зовѣхъ 12v (во *Охр* звахъ).

Пренесување на наставката -шж од 3 л. мн. аорист во имперфектот бележат примерите оужасашж са 15г и ѡкамѣнѣшж са 67г.

Во поглед на употребата на минатиот активен партицип, покрај архаичните форми, во голема мера се потврдени подновувања. Така покрај: испльнь 8v, наслаждьше сѧ 132v, поклонь 11v, покорьшааго 37v, положьша 47г, помколше сѧ 7v, помольшь сѧ 3г, слѣжьше 94v, слѣжьшь 105v, сьгрѣшьшоу 29v, сьгрѣшьше 29г, сьмирьшаго 47г, смирше сѧ 32v, сътворен 6г, сътвориша 4v, сътворше 21v, ѡмножьшимъ сѧ 7v, ѡбраць сѧ 11v, ѡбѣшьше 13г, срекаваме и: благовѣстившоу 71г, възложивь 9г, възвративше сѧ 7г (во *Охр* запрѣщз, а во *Вран* партиципната форма е заменета со аорист възвратишж сѧ), наплънивь сѧ 5v, 10v, повѣсивше 7v, поставивше 5v, постивше сѧ 15г (во *Охр* пощѣше сѧ), сьгрѣшившихъ 53г, оуранивь 3г, ѡставивше 7v, 99г (во *Слейч* ѡставъше), ѣвивши сѧ 100г (во *Охр* ѡвлъзи сѧ).

Изместувањето на именските форми на глаголот претставува составен дел од процесот на изместувањето на синтетичката деklinација во македонскиот јазик (Конески 1981: 180). Партиципите рано подлегнале на аналитичкиот процес од којшто биле зафатени и другите именски основи. Уште во XII и XIII век се јавуваат примери на

неправилна употреба на партиципите, замена на партиципите со лични глаголки форми и обратно. Притоа видливо е настојувањето на пишуваачот да се придржува до нормите на стариот книжевен јазик – ги употребува сите видови партиципи, но при расколебаното чувство за типичното значење на партиципите допушта грешки во нивната употреба (Илиевски 1972: 175–176).

Од изнесените примери за партиципните форми на минатото време можеме да заклучиме слична состојба како и во употребата на аористот, со таа разлика што во партиципот архаичните наспрема новите образувања се однесуваат речиси на половина, додека во аористот подновените форми беа во поголем број отколку архаичните. Тука *Карѝ* се одликува од *Вран*, кој добро ги чува старите образувања, додека новите партиципни форми можат да се набројат (Конески 1956: 40). Подновувањата на архаичните партиципни форми биле во тек, а, од друга страна, се среќаваат голем број примери на употреба во значење на лични форми, кои сведочат дека му биле својствени на писмениот јазик, но не и на народниот. На пр. видѣвъше же петръ и ѿвѣща къ людемъ 4v (во *Вран* видѣвъ петръ ѿвѣщаваше къ нимъ). Сп. и: възложивъ рѣцѣ на на и приемахъ доуѣхъ स्वाѣты 9г, въздвигъ гласъ свои и ѿвѣща къ нимъ 3г (во *Вран* въздвигъ), вѣставъ же павель и простеръ рѣкѣ и рече 15г (во *Охр*, *Вран* и *Сѣр* без сврзникот и), изънесъше и погребовъшъ 7г, и шедъ и иде въ ино мѣсто 15г, они же запрѣтивше има и поустивъшъ ѣ 6г, и помольше са и рѣшъ 3г, слышавъ же словеса сиа анани и падъ и изъдыше 6v, призвавъ же и оугости и 12г, ѿвѣщавъ и рече ѿмоу 10г (и во *Вран*).

Ваквото одделување на партиципот од личните форми по реченицата со сврзникот и зборува за неговиот составен однос со нив, односно за изместувањето на неговото партиципно значење. Иако оваа појава не е нова (Норálek 1954: 178–186) таа е сосема обична, а тоа го потврдуваат големиот број примери.

Прилошки е употребено: слышаа же се распыхахъ са сръдци своими 8v (слишѣе во *Вран*, *Сѣр*, *Слейч*).

Можат да се сретнат несогласувања на партиципните форми во двоина: слышавъ же варнава и павель 13г (слышавша во *Охр*), прѣшедша прѣжъ стражъ 14v, но подолу прошедыши (*Охр* и двете форми ги употребува во двоина).

Во врска со партиципот на презентот активен ќе споменеме некои интересни образувања, на пр. формата бываащиѣ 14г (истина естъ бываащиѣ), во која е изразено влијанието од заменската промена.

на да-конструкцијата освен во ретки случаи, што се должи на факторот на традицијата.

Од синтаксата на глаголите ќе се осврнеме и на **местото на повратната замена** са до глаголот. Покрај вообичаената положба зад глаголот, во голем број случаи са пројавува тенденција да се пишува и пред глаголот. На пр.: са оубости 17г, са скжѹѣти 20v, са ѡлѹчити 22г, да са ѣвити 59v, 65v, да са сказаѣтъ 65v, да са покрываѣтъ 41г, да са оѹсрамлѣтъ 74г, да са искоѹшааѣтъ 76v, да са оѹчитъ 76г, да са имжъ 78v, да са сѹхраниши 78г, да са не подвижъ 3v, не можжъ са оѹтанти 78г, ѡ кого са ѡвожъ 120г, ѡ кого са ѡстрашъ 120г, сами са съставлѣти 46v, сами са пригвоздишъ 78v, сами са ѡсѡждаѣте 26v, подоваѣтъ ми са радовати 54v и сл. Во извесен број примери повратната замена са не стои непосредно до глаголот, било да е пред него или зад него, но може да биде одделена со некоја частица или збор: нарѣкова бо ми са 42v, ни ѡбрѣзаѣтъ бо са сами 69г, ѡбрѹчихъ бо вы са 72г, бо ж са 72г, ѹмоѹ же са ѡгоѹ приѹитаѣтъ 28г, да са радости наплъна 78v. Слична појава можеме да проследиме во врска со местото на глаголот есмь во формите на перфектот: приахъ еси 39г и нѣси приахъ на истиот лист, есмы приахъ 23v, наспрема приахъ есте 19г, ѡчистишь естъ 12г, 14г, вель естъ 20v, жиль есмь 20г, нѣстъ вьшьль 3v, естъ вьспитала 77v, приала естъ на истиот лист.

Синтаксички особености. При проследувањето на синтаксичките особености внимание се посветува на: местото на придавката во однос на именката, употребата на сврзникот и како резултат на преосмислувањето на партиципите и нивното подведување под категоријата на лицето и др., а предмет на нашето внимание се изразувањето на посвојноста со генитив и датив и нивниот однос кон придавката; употребата на генитивот со негација; апсолутниот датив; па засилената употреба на сврзникот то, повторувањето на предлозите кое се јавува независно од грчкиот оригинал.

Изразување на посвојноста. Во врска со генитивот и дативот, единствените падежи што изразуваат посвојност, посвојниот генитив во *Карп* го бележиме во случаите кога при именката со значење лице стои определба: вь евангѣли сьѡна его 25v, вь има искоѹса на зарѣнина 4v, страшно вьпасти вь ржѣ жива ѡгоа 103г, еже естъ ѡбразъ ѡгоа невидимаго 80v, сьѡбразни тѣлоѹ сьѡна своего 117г, а посвојниот датив, пак, почесто стои самостоен: вьскрьсение мрътвѹмь 5v (мрътвѹхъ во *Вран*), врьмена ѡдыханію 5г, избавление грѣхомь 80г, вѣжашъ ѡ

остриѣ мѣю 27v (мѣа во *Сѣр*), памат лазарѣ 103r, раби грѣхоу 35r (и во *Охр*, *Сѣр*, а грѣха во *Слѣч*), срѣдѣ члѣвѣкоу 38v, тиннаѣ тмѣ 39r, творецѣ дѣлоу 85v, цѣрь мироу 81v, чѣда шѣстованиу 32r, но се среќаваат и отстапувања како на пр. благоволение моемоу срѣдѣцоу 37v, каде што посвојноста е изразена со датив покрај кој стои определба (во *Охр* благоволение моего срѣдѣца).

За преведувачот не биле сосема рамноправни генитивот и дативот. Од некои примери може да се види дека генитивот бил книжната традиционална форма, додека дативот е употребуван како изразно средство за посвојност својствено на живата народна реч. Тоа особено може да се проследи низ прокимените, деловите кои се надвор од апостолскиот текст, во кои се обележува споменот на светците и мачениците. На пр.: памат ишсифоу и прочинимъ 67v, памат дѣвѣдоу проѣрокоу ишсифоу и ѣковоу 119r, памат лазарѣ 103r, спѣсение праведнымъ 108r, при свѣтѣи мѣхѣѣкици ѣеодорѣ 108r, исправление вѣрѣ 116r, 127v, стрѣсть свѣтомоу ѡписимоу и варнаѣѣ 124v.

Може да се заклучи дека големата употреба на посвојниот датив, заедно со губењето на падежната флексија воопшто, доведува до изместување на генитивот за посвојност. Но иако од една страна се забележува зголемена употреба на дативните форми, од друга страна се чувствува скоро целосно неразликување на посвојниот генитив и датив, очевидно сфатени како напдно еднакви изразни форми, односно тие биле веќе чисто формални разновидности за изразување на едно исто значење (Минчева 1964: 81).

Придавките, како основно средство за изразување на посвојноста, најчесто се употребуваат за припадност кон лице. На пр.: противѣно повелѣниѣмъ кесаревоѣмъ A17,7, петрово дръзновение A4,13, чѣлованиѣмъ моеѣ рѣкоѣ и павлеѣѣ IC16,21, рѣкоѣ варнаѣѣѣ и савлеѣѣ A11,30 и др.

Предноста на придавката во однос на генитивот и дативот при изразувањето на оваа граматичка категорија е поголем затоа што, според Миклошич (1868–1874) придавката во словенските јазици во поголем број случаи означува такви односи кои во другите јазици се изразуваат со именка во генитив или во датив со предлог или без предлог.

Во старословенскиот јазик употребата на посвојниот генитив била ограничена и во поголем број случаи предизвикана од невозможноста во определени услови да се употреби посвојната придавка

(посвојниот генитив се употребува во случај кога при именката со значење на лице се наоѓа определба: въ рѣцѣ жива въг҃а Нб10,31, въ има исѡу҃са на зарѣнина А3,6 и сл.). Но во *Карп* можат да се сретнат неколку примери кои им противречат на овие синтаксички конструкции наследени од старословенскиот јазик. Имено придавката може да се најде и на местото на посвоен генитив покрај кој стои определба. На пр.: и въшедышѣ въ домѣ филиповѣ евангелиста благовѣстѣника сѣща А21,8. Отстапувањето од старословенската синтаксичка конструкција во овој стих е сосема јасно. Наместо придавката *филиповѣ*, кон која стои определбата *евангелиста*, би требало да стои генитивна форма. Од лексички аспект е интересно што при преводот покрај грчката заемка *евангелистѣ* се јавува и калката *благовѣстѣникѣ*. Синтаксичката конструкција е иста и во *Сѣр*, со таа разлика што нема и *благовѣстѣникѣ*. Слична појава следиме во: *смотривѣ петрѣ приде въ домѣ марининѣ матерѣ ишановѣ иже нарицаѣтъ са марькѣ* А12,12. Исклучокот овде се состои во тоа што наместо очекуваната генитивна форма, кон која стои апозицијата *матерѣ ишановѣ*, овде ја среќаваме придавката *марининѣ*. Во истиот стих може да се посочи уште еден исклучок. Имено кон придавката *ишановѣ*, која од своја страна претставува составен дел на апозиција кон друг збор, стои определба искажана со релативна реченица. Сп. на пр. вообичаена конструкција: въ домоу симона оу҃смарѣ А10,32 (исто и во *Вран* и *Сѣр*).

Со слично отстапување од погореспоменатата старословенска норма за изразување на посвојноста се јавува и примерот: *иже оусты дѣвѣдоу раба своего рѣкѣ* А4,25 (во *Вран* *оусты раба своего дѣвѣда*, а со *Вран* се совпаѓа и *Сѣр*). И уште еден таков пример бележиме во Нб9,14: *колицѣми паучѣ кръвь христоуа иже доу҃хомѣ вѣчнымѣ себе принесе* (исклучувајќи ги фонетските и лексичките разлики текстот е ист и во *Охр*, *Сѣр* и *Слейч*). Место придавката *христоуа*, која е придружена со релативна реченица, би требало да стои именка во генитив (*христѣа*).

Можноста да се употребуваат вакви синтагми А. А. Потебња (1958) ја објаснува со тоа што во старословенскиот јазик посвојната придавка била поконкретна, потесно врзана за именката од која што била образувана. Во понатамошниот развиток придавката веројатно добива поапстрактно значење, т.е. губи од своите посвојни својства и станува описна и затоа потесниот, поконкретен однос кон лицето почнува да се изразува со именка што определува, т.е. со генитивна и

дативна форма. Ваквите примери му даваат посебна стилска карактеристика на црковнословенскиот јазик од овој период, различна од состојбата во старословенскиот. Тоа укажува дека овие промени претставуваат отклонување од грчкиот оригинал и имаат словенска основа. Од гореспоменатите синтаксички конструкции може да се види дека определбата кон именката (било да е објект или субјект) стои во генитив. Но се случува да стои и во номинатив. Пр. покрај: *цѣлоуѣте оуравана поспѣшника ми ѡ господѣи ... цѣлоуѣте апела искоушенаго ѡ христѣ. цѣлоуѣте сѣщааго ареставоула, има: цѣлоуѣте иродиона ажижъ мои* R16,9–11.

Во врска со употребата на **генитивот со негација** може да се забележи дека има мали исклучоци: не творити прѣлюбы 27г, истина естъ и нѣстъ лъжа 95v (но можеби лъжа се повело по истина) инаку редовно: грѣха въ немъ нѣстъ 96г, нѣсѣтъ вамъ разоумѣти врѣмень ни лѣтъ 2г, не иши своѣ пользѣж 41г, надеждѣ не имаше 82v, не послоушаеъ прѣорѣжа того 5v, не постави имъ грѣха 8v, нѣстъ тебѣ ни чѣсти ни ждрѣвиѣ 9г, не разоумѣвати тайнѣ сѣа 34v, ѿврѣжениѣ не вѣдѣтъ 22г.

Апсолутниот датив, кој во старословенскиот јазик претставувал еден вид имитација на апсолутниот генитив од грчкиот, односно на латинскиот апсолутен аблатив, е специфично синтаксичко средство што има широка примена во сета црковнословенска писменост (Мразек 1963: 260, Бицевска 1976: 101–102), како исклучиво книжна форма успешно ја исполнувал улогата на комплетен номинален кондензатор, односно служел како средство за стегнато, збиено предавање на посложените мисли во рамките на една реченица. Преку апсолутниот датив се изразуваат различни односи, почнувајќи од временскиот како најчест, потоа каузални, условни и др. Во формален однос оваа конструкција се карактеризира со тоа што субјектот добива форма на датив, а предикатот дативна форма на партицип (почесто на сегашно време, поретко на минато). Апсолутниот датив обично стои пред оној дел кон кој се однесува како целина, а кога овој ред е променет, врската помеѓу нив ослабува, конструкцијата е расколебана и може да добие друго толкување (Бицевска 1976: 102). Конструкцијата со апсолутниот датив се вбројува меѓу морфосинтаксичките појави кои внесуваат повисок степен на интелектуализација во словенскиот узус (Миовски 1996: 109).

Употребата на апсолутниот датив е мошне честа во *Карѣ* и тоа со временско значење: *бывшѣ гласоу томоу сѣниде сѣ народѣ и*

размѣсишъ са А2,6; вогъ аврамовъ прослави штрока своего искуса него же вы прѣдасте и штерьгосте са его прѣдъ лицьмъ пилатовомъ сѣдившоу шномоу пѣстити А3,13; глаголашимъ апо̀сто́ломъ к людемъ придошъ на нь жрьци А4,1; бысктъ же петроу посъщаащюу всьхъ сънिति къ сѣвѣатымъ А9,32; готовашимъ же са шнѣмъ нападе на нь страхъ А10,10; петрови же помышлѣнщѣ ш видѣнии рече юмоу доуухъ А10,19; глаголащюу петроу глаголы сиа нападе доуухъ сѣвѣаты А10,44; тлькнѣвшоу же петроу въ двери вратныа пристѣпи слышати А12,13, и жрецъ же диевъ сѣнщѣ юмоу прѣдъ градомъ юнца и вѣнцъ на врата принесе с народы хотѣше жрѣти А14,13; бысктъ сѣщюу аполосоу въ коратѣ павлоу прошедьшоу вышнаж страны и принити въ ефесе А19,1; възѣѣвшоу югоу мнѣвше са шлоужити своа вола А27,13; не по мнозѣ же възѣѣвшоу вѣтроу боурноу наречени западныжгльни А27,14; пришедьшимъ бо намъ въ македониа ниединогo покоѣ имѣ плът наша 2С7,5, додека со каузално значење: въ шн дѣлни дрьжщюу ицѣвшоу хромомоу петра и ишкана сътекошъ к нима вси людие А3,11; зѣло же троудившимъ са намъ на штриѣ измѣтание творѣхъ А27,18; истинъ глагола ш хри́стѣ не лъжъ съпослоушьствоушщюу ми свѣсти моен доуухомъ сѣвѣатымъ R9,1; загнаноу бывшоу кораблю и не могущоу противити са вѣтроу въдавше са вльнамъ пловѣхомъ А27,15; со условно значење: грѣхъ же не мнѣше са не сѣщюу законоу R5,13.

Може да се заклучи дека апсолутниот датив не претрпел многу промени. Додека во некои споредувани текстови (Бицевска 1976: 103–106) се прави обид оваа конструкција да се замени со соодветни лични форми, во *Карп* партиципот доминира, а единствено се забележува слобода во редот на зборовите, односно делот на реченицата, но битно не го менува значењето на исказот, а може да се заклучи и дека грчкиот апсолутен генитив секогаш се предава со старословенскиот апсолутен датив, но не секогаш на апсолутниот датив му одговара грчкиот самостоен генитив.

Сврзникот то, кој во постарите ракописи скоро и не се среќава, во помладите се среќава почесто и се употребува слободно и независно од грчките оригинали. За илустрација приведуваме неколку примери со паралели на соодветен текст од Зографското и Добрејшовото евангелие: аште не оумыважтъ ржкоу тзрѣще не ѣджтъ Мс7,3 – аще не оумыжтъ ржкъ тѣрѣще то не ѣджтъ, аште не покѣплжтъ са не ѣджтъ Мс7,4 – аще не покѣплжтъ са то не ѣджтъ, аште можеши вѣровати въсѣ възможна вѣроушштюмоу Мс9,23 – аще можеши вѣровати то всѣ възможна вѣроушщюмоу.

Употребата на сврзникот то во *Карѝ* е независна од грчкиот текст (Бицевска 1976: 108): *аще ли доуѡхоумь даѣниѣ плътна ѡмръщѣетє то ѡживєтє* R8,13, *аще ли єго же не видимь оуповаємь то трыпѣниємь ѹѣємь* R8,25, *єгоже хощєть то ѡжєстить* R9,18, *аще бо не покрываеть са жена то да ѡстрижєть са аще и срамно єсть женѣ стриши са то да са покрываеть* 1C11,6, *жена же аще власы поѹщаєть то слава єи єсть* 1C11,14, *аще бѣхомь са сами расѣждали то не бѣхомь ѡсѣждєни были* 1C11,31. Во *Охр* овој сврзник го има само во A2,8 и R13,7 на местото на грчкиот сврзник *καφ*.

Интерес побудува **повторувањето на предлозите** во случаи кога во грчкиот текст има монопротетички изрази², полагаати на постелѣхъ и на ѡдрѣхъ A5,14 (како и во *Вран* и *Сѣпр*), глаголаше на моисеѣ и на еѡгѡа A6,11, въ жльѹи бо горєсти и въ свѣзѣ неправєднѣ A8,23 (како и во *Сѣпр*, во *Вран*: въ жльѹи бо горєстнѣ и свѣзѹи неправєднѣ). Полипротетичко преведување на грчки монопротетизам се согледува во пр. въ поѹстынѣхъ скыташе са и въ горахъ и въ врьтпахъ и въ пропаствєхъ зємныхъ Hb11,38 (предлогот се повторува речиси на истите места и во *Охр*, *Сѣпр*), ѡ гєдєшнѣ и ѡ вараца же и сампсонѣ и євтан и ѡ дѡлѣкѹдѣ же и самоили и ѡ дроѹгыхъ Hb11,32 (на истите места се повторува и во *Охр*, додека во *Сѣпр* се јавува само два пати). Главно во оваа синтаксичка конструкција имаме одраз на живиот народен говор, независен од грчките оригинали, чии корени се бараат уште во зачетокот на писмениот јазик.

Можеме да заклучиме дека од морфолошки аспект и во *Карѝ* се одразува расколебаноста на морфосинтаксичко рамниште, во рамки на деклинациските основи, и вокалните и консонантските, преку нивното меѓусебно воздејство, мешање, наложување или аналогни израмнувања на падежните форми при што како и во повеќето македонски црковнословенски текстови (сп. Макаријоска 2020: 134–136, 2020а: 79–80) се извршило значително упростување на деклинацискиот систем. Мешањето на падежите и нарушувањето на конгруентните врски ја потврдува расколебаноста на синтетичката деклинација, а потврдена е и зачестена употреба на предлозите. Генитивните форми уште се употребуваат со соодветните значења, а со поизразена стабилност се одликува и дативот, што ја задржал својата традиционална позиција. Акузативот навлегува и во сферата на употреба на

² Полипротетизам среќаваме и во канонските ракописи, Савина книга, Зографско и Асманово евангелие, Синајски псалтир и др. (Добрев 1967: 522–530)

други падежи. Во придавската и заменската деклинација не се забележуваат посуштествени промени. Наспроти многубројните промени во деклинацијата, глаголскиот систем го карактеризира поголема конзервативност (промени се забележуваат на пр. во презентските, императивните и аористните форми, во именските форми на глаголот и др).

Литература

- Бицевска, К. 1976. *Јазичниите особености на Карпинскиот апостол* (магистерски труд во ракопис). Скопје: Филолошки факултет.
- Блахова, Е., Хауптова, З. 1990. *Службенички (Македонски) апостол*. Скопје: МАНУ.
- Велев, И., Макаријоска, Л., Црвенковска, Е. 2008. *Македонски синоменици со глаголско и со кирилско писмо*, Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Георгиевски, Г. 1990: *Инфинитивниот и неговите еквиваленти во македонските текстови од XII до XIV век*, Посебни изданија, кн. 16, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Десподова, В. (ред.), Бицевска, К., Пандев, Д., Митревски, Љ. 1995. *Карпинско евангелие*, Прилеп-Скопје: Институт за старословенска култура – Прилеп, Матица Македонска.
- Добрев, Ив. 1967. Неподкрепено от гръцкия оригинал повтаряне на предлози в старобългарските текстове, *Български език*, XVII, 6, София, 522–530.
- Илиевски, Хр. П. 1972. *Крпински дамаскин*. Стари текстови III. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Илинский, А. Г. 1912. *Слпченский апостол*, Москва: Типография Г. Лисснера и Д. Собко.
- Конески, Б. 1956. *Вранешнички апостол*. Стари текстови II. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Конески, Б. 1981. *Историја на македонскиот јазик*. Скопје: Култура.
- Кузнецов, С. П. 1953. *Историческая грамматика русского языка. Морфология*. Москва: Издательство Академии наук СССР.
- Кузнецов, С. П. 1961. *Очерки по морфологии праславянского языка*, Москва: Издательство Академии наук СССР.
- Кульбакин С. М. 1907: *Охридская рукопись Апостола конца XII века*, София: Археографическа комис. при М-ве нар. просв. в Софии, 10, СХХХV.

- Макаријоска, Л., Црвенковска, Е. 2012. Глаголските форми во македонските црковнословенски текстови од XII до XIV век, *Context /Контекст* 10, Скопје, 39–60.
- Макаријоска, Л. 2020. Јазичните особености на ракописите од Кратовската книжевна школа, *Прилози на МАНУ посветени на акад. Горѓи Поп-Аџанасов по повод 80-годишнината од раѓањето*, XLV 1–2, 119–147.
- Макаријоска, Л. 2020а: Јазичните особености на црковнословенските текстови од македонска редакција, *Македонскиот јазик – континуитет во простор и време*, МАНУ, 67–95.
- Минчева, А. 1964: *Развој на дателниот притежателен падеж во българският език*, София: БАН.
- Миовски, М. 1996. *Хрудов јаримејник – лингвистичка анализа*. Скопје: Метаморфоза.
- Мирчев, К. 1963. *Историческа граматика на българският език*. София: Наука и Изкуство.
- Мошин, В. 1954. *Македонско евангелие на јој Јована*. Стари текстови I. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Мразек, Р. 1963. Дателный падеж в старославянском языке, *Исследования по синтаксису старославянского языка*. Прага, 225–251.
- Папазисовска, В. 1972. Значењето и употребата на заменката иже, *Македонски јазик XXIII*, Скопје, 219–223.
- Потебня, А. А. 1958. Из записок по русской грамматике, Москва 1874, Академија наук СССР, Отделение литературы и языка, http://elib.old.gnpbu.ru/text/potebnya_iz-zapisok-po-russkoy-grammatike_t1-2_1958/go.2;fs,1/
- Рибарова, З. 1986. Охридските традиции и јазикот на македонската средновековна писменост, *Климент Охридски. Сѹуди*, Скопје, 56–77.
- Рибарова, З. 2009. *Палеословенистички сѹуди*, Посебни издања, кн. 63, Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Селищев, М. А. 1951–1952. *Старославянский язык*, т. I, II, Москва.
- Сорокина, К. В. 1971. К истории форм императива нетематических глаголов дати и ѣсти, *Проблемы истории и диалектологии славянских языков: сборник статей к 70-летию члена-корреспондента АН СССР В. И. Борковского*, Акад. наук СССР, Ин-т рус. яз., ред. кол.: чл.-кор. АН СССР Ф. П. Филин (отв. ред.) и др., Москва: Наука, 242–249.
- Угринова-Скаловска, Р. 1987. *Старословенски јазик*, Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- Угринова-Скаловска, Р., Рибарова, З. 1988. *Радомирово евангелие*. Стари текстови IV. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Црвенковска, Е., Макаријоска, Л. 2018. Заменските форми во македонските црковнословенски текстови, *Реферати на македонските слависти за XVI меѓународен славистички конгрес*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 5–28.
- Щепкин, В. Н. 1906. *Болонская псалтырь*. Санкт-Петербург: Императорская Академия наук.

Hamm, J. 1970. *Staroslavenska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.

Horálek K. 1954. *Evangeljáře a čtveroevangelia*. Příspěvky k textové kritice a k dějinám staroslověnského překladu evangelia. Praha: Česká akademie věd a umění.

Kita Bicevska

Liljana Makarijoska

MORPHOLOGICAL AND SYNTACTIC FEATURES OF THE KARPINO APOSTLE

Summary

The subject of interest is the morphological and syntactic features of the Karpino Apostle, which dates back to the early 14th century. The presented examples indicate the developmental phases of the grammatical system, i.e. the continuation of the tradition presented by the archaic elements typical for the canonical texts, but they also insinuate the acceptance of innovations that are strongly expressed in the system of nouns, than in the system of verbs.

The noun declension is vacillating, some case endings are generalized, and there is a common tendency to eliminate differences between declension types. Also, the soft and hard declension patterns are equalizing and there is a replacement of cases, while the adjective and pronominal declensions register no significant changes. In conjugation, changes are observed, for example, in the aorist, in the noun forms of the verb. From a syntactic point of view, the following is considered: expressing possessiveness using genitive and dative, the use of the genitive with negation, the absolute dative, etc.

Keywords: Church Slavonic language, Macedonian redaction, morphology, syntax, Apostle.

